

ОСНОВНІ
ХАРАКТЕРИСТИКИ
СУЧАСНИХ
ПЕДАГОГІЧНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ

Педагогічні технології

Педагогічна технологія – одна із спеціальних напрямків педагогічної науки (прикладна педагогіка), покликана забезпечити досягнення певних завдань, підвищувати ефективність навчально-виховного рівня, гарантувати його високий рівень. Отже, організація різних видів педагогічної діяльності передбачає використання варіативних технологій на рівні творчості та майстерності. У сучасній дидактиці представлені найрізноманітніші технології, бо кожен автор і виконавець приносять в педагогічний процес щось своє індивідуальне.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Технологія традиційного навчання

Технологія проблемного навчання

Ігрові технології навчання

Технологія особистісно орієнтованого навчання

Технологія розвивального навчання

Технологія колективного способу навчання

Технологія розвитку критичного мислення

Технологія програмного навчання

Технологія інтерактивного навчання

Проектна технологія

Технологія модульного навчання

Технологія колективного творчого виховання

Технологія традиційного навчання

Визначальними ознаками традиційної класно-урочної технології є:

- учні приблизно одного віку та рівня підготовки складають клас, який зберігає в основному постійний склад на весь період шкільного навчання;
- клас працює за єдиним річним планом і програмою відповідно до розкладу. Внаслідок цього діти повинні приходити в школу в одну і ту саму пору року і в заздалегідь визначені години дня;
- основною одиницею навчання є урок;
- урок, як правило, присвячений одному навчальному предмету, темі, внаслідок чого учні класу працюють над одним і тим же матеріалом;
- роботою учнів на уроці керує вчитель: він оцінює результати навчання з основного предмета, рівень навченості кожного учня окремо і наприкінці року приймає рішення про переведення учнів до наступного класу;
- навчальні книги (підручники) використовуються, в основному, для домашньої роботи.

Навчальний рік, навчальний день, розклад уроків, навчальні канікули, перерви між уроками – атрибути класно-урочної системи.

Цілі і завдання традиційного навчання:

- формування системи знань, оволодіння основами наук;
- формування основ наукового світогляду;
- всебічний і гармонійний розвиток кожного учня.

Особливості методики

Традиційна технологія є насамперед авторитарною педагогікою вимог; навчання дуже слабо пов'язане із внутрішнім життям учня, з його різноманітними запитамі і потребами, відсутні умови для прояву індивідуальних здібностей, творчих проявів особистості.

Авторитаризм процесу навчання проявляється в:

регламентації діяльності, примусовості навчальних процедур; централізації контролю;
орієнтації на середнього учня.

Позиція учня: учень – підпорядкований об'єкт навчальних впливів.

Позиція вчителя: вчитель – командир, єдина ініціативна особа.

Методи засвоєння знань ґрунтуються на:

- повідомленні готових знань;
- навчання за зразком;
- індуктивної логіки від окремого до загального;
- механічної пам'яті;
- вербальному викладі;
- репродуктивному відтворенні.

Головні методи навчання, які лежать в основі цієї технології – пояснення в поєднанні з наочністю; провідні види діяльності учнів – слухання і запам'ятовування; головна вимога і головний критерій ефективності – безпомилкове відтворення вивченого.

Концептуальні положення (принципи педагогіки)
(за Я.А.Коменським):

- науковість;
- доцільність;
- послідовність і систематичність;
- доступність;
- міцність;
- свідомість і активність;
- наочність;
- зв'язок теорії з практикою;
- облік вікових особливостей.

Для цієї технології найбільш характерними є уроки формування нових знань, умінь, навичок та комбіновані уроки.

Технологія проблемного навчання

Концептуальні положення технології проблемного навчання
(за Дж.Дьюї)

! Дитина в онтогенезі повторює шлях людства в пізнанні.

! Дитина, як активний суб'єкт навчання, засвоює матеріал не просто слухаючи чи сприймаючи органами чуття, а для задоволення потреб у знаннях, які виникли у неї.

Умовами успішності навчання є:

- проблематизація навчального матеріалу (знання – діти здивовані та зацікавлені);
- активність дитини (знання повинні засвоюватися із задоволенням);
- зв'язок навчання з життям дитини, грою, працею.

Цілі та завдання проблемного навчання:

- набуття знань, умінь, навичок;
- засвоєння засобів самостійної діяльності;
- розвиток пізнавальних і творчих здібностей.

Під час проблемного навчання вчитель не повідомляє знання в готовому вигляді, а ставить перед учнем завдання (проблему), зацікавлює його, викликає в нього бажання знайти спосіб її розв'язання

Методичні прийоми, які використовуються вчителем для створення проблемних ситуацій:

- учитель підводить учнів до суперечності й пропонує їм самостійно знайти спосіб її вирішення;
- зіштовхує протиріччя практичної діяльності;
- викладає різні точки зору з одного і того ж питання;
- спонукає учнів робити порівняння, узагальнення, висновки з ситуацій, співставляти факти;
- ставить конкретні запитання (на узагальнення, обґрунтування, конкретизацію. логіку мислення);
- визначає проблемні теоретичні і практичні завдання (наприклад, частково-пошукові або дослідницькі);
- ставить дослідницькі завдання (наприклад, з недостатніми або надлишковими даними, з суперечливими даними, свідомо допускаючи помилки тощо).

Дослідницька діяльність є в повній мірі самостійним пошуком учнем розв'язання проблеми.

Технологія проблемного навчання сприяє не тільки набуттю учнями необхідної системи знань, умінь та навичок, але й досягненню високого рівня їх розумового розвитку, формування в них здатності до самостійного оволодіння знань шляхом власної творчої діяльності, розвиває інтерес до навчальної праці; забезпечує ґрунтовні результати навчання.

Ігрові технології навчання

Гра – це складне, багатогранне явище, яке неможливо однозначно трактувати. Навчальна гра може тривати від кількох хвилин до цілого уроку й може використовуватися на різних етапах, а також у позакласній роботі.

Будь-яка гра включає три основні етапи:

- підготовчий (формулюється мета гри, відбирається навчальний зміст, розробляється сценарій, готується обладнання, розподіляються ролі, проводиться інструктування тощо);
- безпосереднє проведення гри;
- узагальнення, аналіз результатів.

На відміну від розвивальних, навчальні ігри мають певні істотні характеристики та сталу структуру. До основних взаємопов'язаних компонентів гри належить (за В.Коваленком, П.Підкасистим):

- ігрова задумка;
- правила;
- ігрові дії;
- дидактичні завдання (пізнавальний зміст);
- обладнання;
- результат гри.

Ігрові технології навчання відрізняються від інших технологій тим, що гра:

- добре відома, звична й улюблена форма діяльності для людини будь-якого віку;
- ефективний засіб активізації. У грі легше долаються труднощі, перешкоди, психологічні бар'єри;
- мотиваційна за своєю природою (по відношенню до пізнавальної діяльності вона вимагає від учнів ініціативності, творчого підходу, уяви, цілеспрямованості);
- дозволяє вирішувати питання передачі знань, умінь, навичок;
- багатофункціональна, її вплив на учня неможливо обмежити одним аспектом;
- переважно колективна, групова форма роботи, в основі якої знаходиться змагання. В якості суперника може бути як сам учень (переконавання себе, покращення свого результату), так і інший;
- має кінцевий результат. У грі учасник має отримати приз: матеріальний, моральний (грамота, широке оголошення результату, заохочення) психологічний (самоствердження, самооцінка);
- має чітко поставлену мету й відповідний педагогічний результат (В.Кругляков, 1998).

На практиці в системі активного навчання використовуються такі моделі навчальної гри: імітаційні, операційні, рольові, сюжетні, ігри-змагання.

В імітаційних іграх під час заняття імітується діяльність організацій, подій, конкретна робота людей (журналіст, політик, еколог та ін.), обстановка, умови, в яких відбувається подія. Сценарій імітаційної гри містить сюжет події, опис структури та призначення імітованих об'єктів. Прикладом може бути урок-мандрівка, урок-екскурсія тощо.

Операційні ігри допомагають відпрацювати виконання конкретних специфічних операцій (методику проведення дискусії, конференції, бесіди, диспуту). В операційних іграх моделюється процес діяльності. Вони проходять в умовах, що імітують реальну обстановку (урок-розслідування, урок-суд).

У рольових іграх відпрацьовується тактика поведінки, дій, виконання функцій. Між учасниками розподіляються ролі з обов'язковим змістом відповідно до проблемної ситуації, винесеної на обговорення. Для проведення таких ігор доцільно використовувати такі типи нестандартних уроків: урок-КВК, урок-подорож, урок-казка, урок-композиція.

Усі навчальні ігри, активізуючи увагу, підвищуючи інтерес до вивчення предмета, мають спільні вимоги до проведення: коли гра вже почалася, ніхто не має права втручатися й змінювати її хід (лише корегує дії учасників, якщо вони змінюють мету гри), наприкінці кожної гри мета аналізується та обговорюється, констатуються результати, оцінюються (словесно) результати.

Структура розгорнутої ігрової діяльності включає такі компоненти:

- спонукальний (потреби, мотиви, інтереси, прагнення, які визначають бажання брати участь у грі);
- орієнтувальний (вибір засобів і способів ігрової діяльності);
- виконавчий (дії, операції, які надають можливості реалізувати ігрову мету);
- контрольно-оцінювальний (коригування та стимулювання активності в ігровій діяльності).

Технологія особистісно орієнтованого навчання

Цілі і завдання особистісно орієнтованого навчання:

- розвивати індивідуальні та пізнавальні здібності кожної дитини;
- максимально виявляти, ініціювати, використовувати індивідуальний (суб'єктивний) досвід дитини;
- допомогти особистості пізнати себе, самовизначитися і самореалізуватися, а не формувати заздалегідь задані якості.

Особливості методики

Освітній процес будується на навчальному діалозі учня й учителя, який направлений на спільне конструювання програмної діяльності. При цьому обов'язково враховуються індивідуальна вибірковість учня до змісту, вигляду та форми навчального матеріалу, його мотивація, прагнення використовувати отримані знання самостійно, за власною ініціативою, в ситуаціях, не заданих навчанням.

Оскільки центром усієї освітньої системи в цій технології є індивідуальність дитини, то її методична основа полягає в індивідуалізації і диференціації навчального процесу. Початковим пунктом будь-якої предметної методики є розкриття індивідуальних особливостей і можливостей кожного учня. Потім визначається структура, в якій ці можливості оптимально здійснюватимуться.

Технологія особистісного орієнтованого освітнього процесу припускає спеціальне конструювання навчального тексту, дидактичного матеріалу, методичних рекомендацій до його використання, типів навчального діалогу, форм контролю за особистим розвитком учня під час оволодіння знаннями. Тільки за наявності дидактичного забезпечення, що реалізовує принцип суб'єктної освіти, можна говорити про побудову особистісно орієнтованого процесу.

Основні вимоги до розробки дидактичного забезпечення особистісно орієнтованого розвиваючого процесу:

- навчальний матеріал (характер його подання) повинен забезпечувати виявлення змісту суб'єктного досвіду учня, включаючи досвід його попереднього навчання;
- виклад зань у підручнику (вчителем) повинен бути направлений не лише на розширення їх обсягу, структурузацію, інтеграцію, узагальнення предметного змісту, але й на перетворення наявного досвіду кожного учня;
- під час навчання необхідно постійно узгоджувати досвід учня з науковим змістом знань, які пропонуються;
- активне стимулювання учня до самооцінної освітньої діяльності повинне забезпечувати йому можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження під час оволодіння знаннями;
- навчальний матеріал повинен бути організований так, щоб учень мав можливість вибору при виконанні завдань, розв'язанні задач;
- необхідно стимулювати учнів до самостійного вибору і використанню найбільш значущих для них способів опрацювання навчального матеріалу;

- при введенні знань про прийоми виконання навчальних дій необхідно виділяти загальнологічні і специфічні предметні прийоми навчальної роботи з урахуванням їх функцій в особистісному розвитку;
- необхідно забезпечувати контроль і оцінку не тільки результату, але головним чином процесу навчання, тобто тих трансформацій, які здійснює учень, засвоюючи навчальний матеріал;
- освітній матеріал повинен забезпечувати побудову, реалізацію, рефлексію, оцінку навчання як суб'єктної діяльності.

Позиція вчителя

- ініціювання суб'єктного досвіду навчання;
- розвиток індивідуальності кожної дитини;
- визнання індивідуальності, самобутності, самоцінності кожної людини.

Позиція учня

- вільний вибір елементів навчально-виховного процесу;
- самопізнання, самовизначення, самореалізація.

Технологія розвивального навчання

Основні дидактичні принципи концепції Л.Занкова:

1. Навчання на високому рівні трудності.
2. Провідна роль теоретичних знань.
3. Високий темп вивчення матеріалу.
4. Усвідомлення школярами процесу учіння.
5. Систематична робота над розвитком усіх учнів.

Дидактичні принципи концепції В.В.Давидова-Д.В.Ельконіна:

1. Основний компонент змісту освіти – система наукових понять.
2. Навчальна діяльність спрямована на абстрактно-теоретичні форми мислення.
3. Змістом навчальної діяльності є теоретичні знання, оволодіння якими розвиває в дітей теоретичну свідомість і мислення.
4. Основний метод навчання – дедуктивний – від абстрактного до конкретного.
5. У процесі навчальної діяльності учні здійснюють мислительні дії, відповідні тим, які здійснюються ученими в процесі історичного розвитку.

Основна *відмінність* розвивального навчання від традиційного в *цілях* навчання:

- *мета традиційної* (початкової) школи – навчити дитину читати, писати, рахувати;
- *мета розвивального навчання* – сформувати в дитини конкретні здібності (рефлексії, аналізу, планування) до самовдосконалення.

Розвивальне навчання – такий процес діяльності учнів, у ході якого кожна дитина повинна самотійно або з допомогою вчителя осмислити матеріал, творчо застосовувати його в нестандартних умовах та свідомо запам'ятати для дальшого навчання.

Мета розвивального навчання – формування активного самотійного творчого мислення учня і на цій основі поступового переходу до самотійного навчання.

Завдання розвивального навчання – формування особистості з:

- а) гнучким розумом;
- б) розвиненими потребами до дальшого пізнання та самостійних дій;
- в) певними навичками і творчими здібностями.

Побудова уроку за технологією розвивального навчання:

- 1) формування в учнів мотивів навчання, позитивного ставлення до нього;
- 2) оволодіння новою інформацією шляхом пізнавальної діяльності школярів, спрямованої на опанування знань та способів навчальних дій;
- 3) відтворення учнями засвоєного матеріалу;
- 4) формування умінь і навичок у стандартних і нових умовах;
- 5) узагальнення знань, умінь та навичок школярів;
- 6) продуктивна пізнавальна діяльність учнів для формування знань, умінь та навичок на творчому рівні.

Методи для організації розвивального навчання найкраще використовувати проблемні, продуктивні, дослідницькі, які сприяють розвитку інтелекту:

- перенесення засвоєних прийомів з відомої навчальної задачі на нову;
- пошук нових прийомів навчальної роботи;
- управління своєю навчальною діяльністю;
- узагальнення.

Ефективності уроку сприяє:

- проведення стартової діагностики, що визначає рівень розумового розвитку учнів, їхнє ставлення до навчання, вміння самостійно організовувати свою пізнавальну діяльність;
- диференціація учнів на менш, як на 6 груп, щоб мати можливість давати різні завдання групам;
- надання учням можливості самостійно ставити перед собою завдання, вибирати види діяльності, визначити їх обсяг;
- розвиток колективного мислення, обговорення проблеми;
- піклування про психологічний контакт з класом, творче самопочуття;
- постійна робота вчителя над підвищенням своєї майстерності.

Технологія колективного способу навчання

Колективний спосіб навчання — організаційна структура навчально-творчого процесу, в якій переважає форма організації навчання в парах змінного складу. Така форма організації надає можливість працювати колективно, співробітничати, і в той же час, формує самостійність мислення, розвиває мову та інші індивідуальні здібності учнів, одночасно підвищуючи якість знань, умінь та навичок.

Технологія модульного навчання

Модульна технологія організації навчання дає змогу використовувати її і на очній, і на заочній формах навчання, зокрема під час такої новітньої форми навчання, як дистанційне навчання; планування на її основі організації навчально-виховного процесу за умов кредитно-модульної системи підготовки фахівців, що зумовлено входженням системи освіти України до єдиного європейського та світового освітнього і наукового простору шляхом впровадження в систему вищої освіти України основних ідей Болонського процесу.

Головна мета модульного навчання - така зміна організаційних основ педагогічного процесу у вищій школі, яка забезпечує суттєву його демократизацію, створює умови для реальної зміни ролі і місця студента, перетворює його з об'єкта на суб'єкт процесу навчання, надає педагогічному процесу необхідної гнучкості для того, щоб реалізувати принцип індивідуалізації навчання.

В основі кредитно-модульної технології навчання - модульна система організації навчання. Саме тому необхідно більше уваги звернути на характеристику поняття модульності.

Суть модульного навчання полягає в тому, що студент більш самостійно або повністю самостійно може працювати із запропонованою йому індивідуальною навчальною програмою, яка містить цільовий план дій, банк інформації і методичне керівництво з досягнення висунутих дидактичних цілей. Функції педагога можуть коливатися від інформаційно-контролюючої до консультативно-координуючої.

Система модульного навчання передбачає і достроковий звіт з навчальних модулів, що забезпечує звільнення від іспиту з предмета наприкінці навчального року і вивільнення часу студентів, який вони можуть використати у власних цілях.

Модульне навчання - пакет науково адаптованих програм для індивідуального навчання, що оптимізує на практиці академічні та особистісні досягнення студента з певним рівнем попередньої підготовки. Воно здійснюється за окремими функціонально-автономними вузлами, відображеними у змісті, організаційних формах і методах, тобто за модулями, призначення яких - розв'язати конкретне коло психолого-педагогічних завдань.

Взаємодія педагога і студента в навчальному процесі здійснюється на принципово новій основі: модулі забезпечують усвідомлене самостійне досягнення тими, хто навчається, певного рівня попередньої підготовленості. Успішність модульного навчання залежить від дотримання паритетних взаємин між педагогом та студентами.

Модульне навчання сприяє комплексному аналізу та розв'язанню таких завдань:

- створення змісту навчання, здатного гнучко реагувати на конкретні умови навчання, потреби практики;
- стимулювання самостійності та відповідальності студентів;
- реалізація творчого потенціалу педагога, звільнення його від рутинних обов'язків;
- забезпечення індивідуалізації навчання щодо темпу, рівня допомоги та диференціації змісту навчання;
- здійснення якісного процесу навчання, у результаті якого досконало володіють знаннями, уміннями та навичками всі студенти або переважна більшість.

В основі технології модульного навчання - такі принципи: модульності, виокремлення із змісту навчання певних елементів, динамічності, дієвості та оперативності знань і їх системи, гнучкості, усвідомленої перспективи, різнобічності методичного консультування, паритетності.

Технологія колективного творчого виховання

Автором технології вважається Ігор Петрович Іванов, проте він відтворював у своїй діяльності чимало творчих здобутків С. Т. Шацького та А. С. Макаренка щодо колективного виховання, зокрема використав ідеї керованого впливу на соціальне середовище, створення перспективних ліній, організації зведених загонів тощо.

Технологія колективного творчого виховання розроблялася із середини 50-х рр. ХХ ст. у школах Ленінграда (Санк-Петербурга). На початку 60-х рр. вона набула цілісного характеру і успішно поширювалася в інших навчальних закладах.

Основна ідея технології – виконання суспільно-значимих справ у співдружності батьків, учителів та учнів (разом знаходимо мету, разом плануємо, разом готуємо, разом проводимо, разом аналізуємо). Справи називаються творчими, позаяк на всіх етапах їх підготовки та реалізації здійснюються пошуки найоптимальніших шляхів вирішення спільних завдань.

Основними видами колективних творчих справ є суспільно-політичні, трудові, екологічні, пізнавальні, спортивні, оздоровчі, художньо-естетичні тощо.

Технологія колективного творчого виховання вважається особистісно орієнтованою, оскільки педагоги разом із учнями та батьками знаходять такі справи, які б були до душі кожній дитині.

Головна мета технології колективного творчого виховання – виховання суспільно активної гуманної особистості, бійця, альтруїста і творця.

У процесі її реалізації формується низка ключових якостей: патріотизм, інтернаціоналізм; колективізм, принциповість, прагнення до виконання свого громадянського обов'язку; працелюбність, активність, відповідальність; гуманізм, добросердечність; дисциплінованість, мужність.

Провідна концептуальна ідея технології полягає в тому, що спільна діяльність дітей, педагогів та батьків із покращення навколишнього життя розглядається як така, що сприяє розвитку соціально цінних якостей особистості, усуненню її недоліків, домінуванню переваг.

Провідним видом діяльності у технології колективного творчого виховання є гра, яка поєднана із суспільно-корисною працею та навчанням. Прикладами таких справ є мандрівка рідним краєм; фестиваль дружби слов'янських народів; екологічний рейд спільно із працівниками правоохоронних органів «Первоцвіт» тощо.

Основними етапами технології є:

- Попередня робота колективу або колективне цілетворення.
- Колективне планування справ.
- Колективна підготовка справи.
- Проведення справи.
- Колективний аналіз.
- Найближча післядія.

Мабуть, найважчим завданням у технології колективного виховання є вибір справи, яка б припала до душі і школярам, і дорослим. З цією метою необхідно використати метод мозкового штурму. Варто розповісти дітям також про болючі проблеми міста (села, селища), а також про позитивний досвід інших шкіл та дитячих колективів.